

Massalski, Adam

Stypendyści zagraniczni Królestwa Polskiego w czasach Stanisława Staszica : zarys problemu

Rozprawy z Dziejów Oświaty 45, 113-123

2006

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ADAM MASSALSKI

STYPENDYŚCI ZAGRANICZNI KRÓLESTWA POLSKIEGO W CZASACH STANISŁAWA STASZICA. ZARYS PROBLEMU

Delegowanie na studia zagraniczne przez instytucje państwowe sięgało w Polsce swymi korzeniami XVIII wieku. Wówczas to w czasach Komisji Edukacji Narodowej rektorzy Akademii Krakowskiej, głównie ks. Hugo Kołłątaj, wysyłali do europejskich centrów naukowych we Włoszech, Francji, Anglii, Niderlandów i Niemiec, kandydatów do katedr uniwersyteckich. W ten sposób pogłębili swą wiedzę: Andrzej Badurski, Wincenty Szaster, Jan Śniadecki, Feliks Radwański, Rafał Czerwiakowski, Józef Januszewicz i in.¹. Wiadomo również, że po III rozbiórze Polski, gdy Warszawa była pod panowaniem pruskim, władze zaborcze tego państwa wysyłały zagranicę kandydatów na stanowiska nauczycielskie, (między innymi Feliksa Bentkowskiego) w celu pogłębienia wiedzy w zakresie nauk filologicznych².

Dzięki ciągłości, jaką w podtrzymywaniu dziejów państwowości polskiej gwarantowali czołowi przedstawiciele elit rządzących stojący na czele władz Księstwa Warszawskiego, również w latach istnienia tego państwa byli wysyłani zagranicę stypendyści mający się doskonalić w naukach i sztuce. Zasilali oni kadry nauczające w szkołach średnich, głównie Liceum Warszawskiego, a także powstałych w owym czasie Szkoły Prawa i Szkoły Nauk Administracyjnych oraz Szkoły Lekarskiej. Po utworzeniu Królestwa Polskiego nadal polityka tego typu była kontynuowana. Gdy utworzono w Warszawie Uniwersytet, a pod koniec okresu konstytucyjnego również początkowo Szkoła Przygotowawcza do Instytutu Politechnicznego i wreszcie sam Instytut, zwłaszcza dzięki konsekwencji i przenikliwości Stanisława Staszica władze oświatowe wysyłały zagra-

¹ A. J o b e r t . *Komisja Edukacji Narodowej w Polsce (1773–1794)*, Wrocław 1979, s.

² *Historia Nauki Polskiej*, pod red. B. S u c h o d o l s k i e g o , t. 3. 1795–1862, pod red. J. M i c h a l s k i e g o , Wrocław 1977, s. 10; J. B i e l i Ń s k i , *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816–1831)*, t. 3. Warszawa 1913, s. 524.

nicę na koszt rządu młodych zdolnych ludzi, aby tam pogłębiali wiedzę. Jak podał w swej pracy znawca tej problematyki prof. Zbigniew Wójcik, ogółem w latach 1816–1826 wyjechało na stypendia zagraniczne około 100 absolwentów szkół wyższych, w tym wielu przyszłych profesorów wymienionych uczelni³.

Należy podkreślić, że przez cały okres swej działalności we władzach Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego, „*spiritus movens*” większości najważniejszych poczynań w dziedzinie oświaty, w tym także zmierzających do wykształcenia młodych kadr naukowych w najlepszych ośrodkach intelektualnych ówczesnej Europy, był właśnie S. Staszic⁴.

Dotychczas brak jest najogólniejszych choćby opracowań dotyczących zagadnienia stypendystów zagranicznych rządu Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego. Również te rozważania mają jedynie charakter wstępny, sygnalizują jedynie problem badawczy i nie roszczą sobie pretensji do całościowego naświetlenia tego zagadnienia, zasługującego na solidną monografię.

Pierwszym pytaniem, które nasuwa się przy próbie zastanowienia się nad tak sformułowanym tematem jest kwestia liczebności grupy stypendystów. Przepisy dość ogólnikowo określały, że corocznie władze oświatowe będą wysyłały zagranicę 6 odpowiednio przygotowanych kandydatów. Mnożąc to przez liczbę interesujących nas lat dało by w sumie około 150 osób. Jednak okazało się to w praktyce nierealne, zapewne głównie z powodu między innymi braku stosownych funduszy. Z zachowanych w Archiwum Głównym Akt Dawnych raportów Rady Stanu Królestwa Polskiego przedkładanych królowi polskiemu, którym jak wiadomo był car rosyjski, wynikało że chociaż w niektórych latach liczba 6 osób była przekraczana, to jednak na ogół corocznie na studia zagraniczne kwalifikowanych było po dwie–trzy nowe osoby. Każdy z przebywających zagranicą posiadał stosowną instrukcję co do zakresu realizowanego programu naukowego i składał stosowne najczęściej roczne raporty z realizacji zleconych mu zadań⁵. Od 1820 r. wymagano aby przyszli stypendyści posiadali nie tylko wiadomości teoretyczne z danej dziedziny, ale także: „*udowodnili [...] praktyczną zdatność do pełnienia przyszłych obowiązków*”⁶. W następnym roku ukazało się zarządzenie, że stypendyści rządowi byli zwolnieni od obowiązku poboru do wojska, aż do czasu zakończenia służby rządowej⁷.

Szczegółowe dane na ten temat ilości wysyłanych stypendystów zawiera tabela 1.

³ Z. Wójcik, *Stanisław Staszic organizator nauki i gospodarki*, Kraków 1999, s. 114.

⁴ *Historia Nauki Polskiej...* t. 3, s. 17 i n.

⁵ AGAD, I Rada Stanu Królestwa Polskiego, sygn. 101, k.294.

⁶ Tamże, sygn. 99, k. 250.

⁷ „Dziennik Praw” t. 7, s. 130–133.

TABELA 1. Liczba wysyłanych zagranicę i powracających do kraju stypendystów rządowych

Rok	Liczba wysyłanych	Liczba powracających
1816	7	2
1817	6	?
1818	2	2
1819	?	4
1820	?	2
1821	?	2
1822	2	3
1823	2	2
1824	2	?
1825	3	3

Źródło: AGAD, I Rada Stanu Królestwa Polskiego: sygn. 99, k. 21, 83, 102, 136, 155, 200–204, 247, 250, 295, 310; tamże, sygn. 101, k. 47–49, 59, 60, 289–290, 292–295; tamże, sygn. 102, k. 43–44, 214; tamże, sygn. 103, k. 44; por. też: *Obraz Królestwa Polskiego w okresie konstytucyjnym*, t. 1, *Raporty Rady Stanu Królestwa Polskiego z działalności rządu w latach 1818–1828*, pod red. J. Leskiewiczowej i F. Ramotowskiej, Warszawa 1984, *passim*.

Z powyższego zestawienia wynika, że w ciągu siedmiu lat, dla których posiadamy dane dotyczące wytypowanych i wysłanych młodych ludzi na studia zagraniczne, łącznie wyjechało 26 osób, czyli średnio rocznie prawie cztery osoby. Biorąc pod uwagę, że w interesujących nas latach dwukrotnie toczyły się wojny trwające ok. 4 lata, to można założyć, że najprawdopodobniej rekrutację na stypendia zagraniczne przeprowadzano zapewne dwadzieścia razy. W ten sposób rozumując, na zagraniczne studia w omawianym okresie mogło wyjechać około 80 młodych ludzi. W sprawozdaniu za lata 1824–1828 czytamy że z inicjatywy Rady Politechnicznej (która została powołana z inicjatywy S. Staszica) za jej pośrednictwem wysłano zagranicę 12 wybranych kandydatów „dla usposobienia się na przyszłych tego Instytutu profesorów”⁸.

Jednak szczegółowe dane na ten temat będzie można ostatecznie ustalić dopiero po gruntownej kwerendzie, zarówno bibliotecznej, jak i archiwalnej.

Aby choćby w sposób wstępny scharakteryzować grupę stypendystów zagranicznych rządów Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego, dla potrzeb niniejszego tekstu przeanalizowanych zostało czterdzieści biogramów osób będącymi stypendystami, a których życiorysy występują w *Polskim*

⁸ *Sprawozdanie z lat 1824–1828 z 20 maja 1830 r.*, s. 273.

Słownika Biograficznym (tomy 1–42), jak i w trzytomowym klasycznym dziś opracowaniu J. Bielińskiego, *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816–1831)*⁹.

Szczegółowe dane dotyczące wspomnianych czterdziestu stypendystów pod kątem ich wieku, oraz ośrodków naukowych odwiedzanych w czasie pobytu zagranicą, a także okresu korzystania ze stypendiów rządowych, zawiera tabela 2.

TABELA 2. Stypendyści rządu Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego w latach 1816–1831 wraz z miejscem i okresem odbywania studiów zagranicą.

l.p.	Nazwisko i imię	Lata życia	Miejsce i okres pobytu zagranicą
1.	Baranowski Jan	1800–1879	Paryż, 1809–1814;
2.	Barciński Antoni	1803–1878	Niemcy, Holandia, Paryż, 1827–1831;
3.	Brodowski Antoni	1784–1832	Paryż, 1809–1814;
4.	Dworzaczek Ferdynand	1804–1876	Berlin, Lipsk, Paryż, 1825(?)–1830;
5.	Gacki Józef, ks.	1805–1876	Berlin, 1827/28;
6.	Garbiński Kajetan	1796–1847	Paryż, 1817–1820;
7.	Giewartowski Józef, ks.	1799–1860	Rzym, 1823(4?)–1828;
8.	Hadziewicz Rafał	1805–1886	Drezno, Paryż, Włochy, 1829–1833;
9.	Hann Antoni	1796–1861	Wiedeń, Paryż, Europa Zachodnia, 1825–1829;
10.	Hegel Konstanty	1799–1876	Wiedeń, Drezno, Włochy, 1823–1827 i 1829–1830;
11.	Idzikowski Adam	1798–1879	Włochy, Francja, Anglia, Niemcy, 1824–1827;
12.	Jacyna Adam	1785–1822	Wrocław, Lipsk, [1816]–[1818];
13.	Janicki Stanisław	1797–1855	Europa Zachodnia, 1819–1822 i 1825–1827;
14.	Jarocki Feliks	1790–1865	Berlin, Paryż, 1815–1817;
15.	Kaczyński Paweł	1799–1878	Czechy, Wiedeń, Paryż, Europa Zachodnia, 1825–1829;
16.	Kitajewski Adam	1789–1837	Berlin, Paryż, 1809–1814;
17.	Koncewicz Jan	1795–1859	Niemcy, Austria, Francja, Niderlandy, 1825–1829;
18.	Krzyżanowski Adrian	1788–1852	Paryż, 1817–1820;
19.	Krzyżanowski Jan Kanty	1789–1854	Niemcy, Anglia, Holandia, Paryż, 1814–1816;

⁹ *Polski Słownik Biograficzny*, do tomu 42 (Warszawa-Kraków 2003–2004), ostatnie hasło: *Stawiarski Seweryn*: J. Bieliński, *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816–1831)*, t. 1–3, Warszawa 1907–1913. W niniejszym tekście nie znalazło się dlatego kilku stypendystów znanych z imienia i nazwiska, ale nie występujących w wymienionych wydawnictwach: m.in. Jan Huisson, Niewiadomski, Szteba [? – Sztela], Józef Tomaszewski, Urbański, Cyprian Zaborowski.

20.	Kucharski Andrzej	1795–1862	„Kraje Słowiańskie”, 1823– [1826]1830;
21.	Kunatt Stanisław	1799–1866	Berlin, Holandia, Anglia, Szwajcaria, 1820–1823;
22.	Le Brun Aleksander	1803–1868	Paryż, Anglia, Szwajcaria, Niderlandy, Austria, 1824–1828;
23.	Maliński Paweł	1790–1853	Florencja, Rzym, Neapol, 1820–1822;
24.	Oczapowski Michał	1788–1854	Niemcy, Austria, Francja, Holandia, Anglia, [1819]1821–1822;
25.	Orkisz Józef	1794–1879	„zagranicą”, 1824–1826;
26.	Pawłowicz Marek	1789–1830	Wiedeń, Linz, Paryż, Saksonia. 1817– 1820;
27.	Pfauhauser Franciszek	1796–ok. 1865	Rzym, Neapol, Wiedeń, [1819] 1822–1826 [1830];
28.	Rybicki Teofil	1805–1859	Austria, Francja, Niemcy, Anglia, 1826–1830;
29.	Skolimowski Rafał. ks.	1783–1848	Paryż, Londyn, Amsterdam, 1815–1818;
30.	Skrodzki Józef	1787–1832	Paryż, Anglia, Holandia, Niemcy, 1814–1816;
31.	Smolikowski Jan	1798–1868	Petersburg, 1815–1820 i Paryż, Europa Zachodnia, 1820–1822;
32.	Stattler Wojciech	1800–1875	Rzym, Wenecja, [1818] 1821–1823, 1824–1825, 1827–1829 i 1830;
33.	Szabrański Antoni	1802–1882	Wrocław, 1826–1830;
34.	Szubert Michał	1787–1860	Paryż, 1809–1812 i 1824–1829;
35.	Tatarkiewicz Jakub	1798–1854	Rzym, Paryż, Monachium, 1823–1829;
36.	Waga Antoni	1799–1890	Berlin, Lipsk, Królewiec, 1819–1823;
37.	Woelke Franciszek	1788–1862	Berlin i podróż po Niemczech. 1816– 1817;
38.	Wrześniowski Wincenty	1800–1862	Anglia, Francja, Niemcy, 1825–1830;
39.	Zubelewicz Florian	1801–1859	Niemcy, Francja, Anglia, 1826–1831;
40.	Zubelewicz Ignacy	1784–1831	Halle, 1805–1809;

Źródło: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 1–42; J. Bieliński, *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816–1831)*, t. 1–3, Warszawa 1913, *passim*.

Wśród osób objętych badaniami, czterech z nich wysłanych zostało na studia zagraniczne w czasach Księstwa Warszawskiego (J. Baranowski, A. Brodowski, A. Kitajewski, I. Zubelewicz), kolejnych 29 w okresie Królestwa Polskiego

do momentu śmierci S. Staszica i wreszcie pozostałych 7 zakwalifikowano już po tym wydarzeniu (w tym dla dwóch stypendystów: W. Stattlera i K. Hegla był to już powtórny wyjazd). Należy zaznaczyć, że w gronie opuszczających Królestwo Polskie po śmierci S. Staszica był także znany później malarz R. Hadziewicz, który co prawda wyjechał do Włoch w 1829 r., ale przyznane mu stypendium zawdzięczał wcześniejszym staraniom S. Staszica¹⁰.

Dane zawarte w tabeli 2 wskazują, że na ogół w momencie wyjazdu zagranicę, stypendyści byli osobami stosunkowo młodymi, bowiem mieścili się w przedziale czasowym około 25 lat, ale były też wypadki, że przekroczyli trzydziestkę, tak jak ks. R. Skolimowski liczący 32 lata, czy A. Jacyna i M. Ocza-powski mający po 31 lat. Spora część zaliczała się do osób mających od 24 do 25 lat – tych było razem 13 osób. Natomiast najmłodszy, mający poniżej 24 lat, to grupa kolejnych 12 osób. Najmłodszymi stypendystami w momencie wyjazdu zagranicę byli dwaj młodzieńcy, którzy nie osiągnęli wieku 20 lat: J. Smolikowski (18 lat) i W. Stattler (19 lat). Wiek stypendystów był uzależniony od faktu, czy osoby zakwalifikowane do wyjazdu były uczniami lub studentami szkół różnego typu, absolwentami wyższych uczelni bezpośrednio po uzyskaniu dyplomu, albo posiadały już staż pracy zawodowej.

Bezpośrednio przed zakwalifikowaniem na studia zagraniczne 20 przyszłych stypendystów nie posiadało żadnych doświadczeń w zakresie pracy zawodowej, bowiem ukończyło różnego rodzaju szkoły: w tym uniwersytety 18 osób i dwie osoby szkoły średnie – J. Smolikowski i I. Zubelewicz. Można sądzić, że pierwszy z nich zawdzięczał to temu, że był synem rektora Szkoły Wojewódzkiej w Lublinie¹¹.

Dwóch dalszych stypendystów opuściło Królestwo Polskie w trakcie trwania studiów. Jednym z nich był F. Dworzaczek, który przed wyjazdem do Berlina, a potem do Lipska i Paryża, ukończył dwa lata medycyny na Uniwersytecie Warszawskim¹².

Pozostali stypendyści w momencie wyjazdu byli zatrudnieni w służbie rządowej (najczęściej jako nauczyciele w szkołach średnich lub wyższych), po ukończeniu szkół różnego typu. Na przykład A. Hann, po ukończeniu studiów na Uniwersytecie Warszawskim był zatrudniony na tej uczelni jako adiunkt preperator¹³. Nietypowa była sytuacja A. Kitajewskiego, który jako absolwent z 1805 r. gimnazjum pijarskiego w Warszawie przez cztery lata przed uzyskaniem stypendium, odbywał praktykę w aptece¹⁴. Jedynie A. Brodowski nie ukończył

¹⁰ K. Lewicki, *Hadziewicz Rafał (1805–1886)*, PSB, t. 9, s. 226.

¹¹ S. Konarski, *Smolikowski Jan Kanty Józef (ok. 1798–1868)*, PSB, t. 39, s. 293–294.

¹² L. Zembrzuski i W. Ziembicki, *Dworzaczek Ferdynand Gotard Karol (1804–1876)*, PSB, t.6, s. 25–26

¹³ E. Borecka, *Hann Antoni (1796–1861)*, PSB, t. 9, s. 277–278.

¹⁴ Z. Kosiek, *Kitajewski Adam Maksymilian (1789–1837)*, PSB, t.12, s.

żadnej konkretnej szkoły, czy uczelni, bowiem jako młodzieniec uzdolniony praktycznie posiadał tylko wykształcenie domowe¹⁵.

Niektórzy spośród stypendystów przebywali zagranicą kilkakrotnie. Dwukrotnie stypendystami zagranicznymi byli: K. Hegel (raz przez 4 lata i raz przez 1 rok) i St. Janicki (raz przez 3 lata i powtórnie też przez 3 lata). Również dwukrotnie przebywał w celach naukowych zagranicą J. Baranowski, lecz jego pierwszy pobyt w latach 1805–1808, nie był opłacany przez władze oświatowe, a sponsorowane prywatnie¹⁶.

Najdłużej dzięki stypendiom przebywali zagranicą z interesującej nas grupy A. Kucharski i J. Smulikowski, bowiem aż po 7 lat. Kolejnych 11 osób korzystało z pobytu poza krajem przez 5 lat, także 11 stypendystów utrzymywanych było zagranicą z funduszy rządowych przez 4 lata, 8 przez 3 lata, 7 przez 2 lata i wreszcie jeden – ks. J. Gacki tylko przez rok.

Często odwiedzanym krajem bo aż przez 23 osoby była Francja, gdzie stypendystów przyciągał Paryż, ze swą tradycją europejskiego centrum nauki w epoce Oświecenia. Ciekawą i nietypową peregrynację zagraniczną odbył wspomniany już J. Smulikowski, który początkowo kształcił się na koszt rządu w Instytucie Korpusu Inżynierów w St Petersburgu, a następnie w Paryżu w tamtejszej Szkole Dróg i Mostów i jeszcze dodatkowo odbył studyjną podróż po terenie Francji, Holandii i Anglii¹⁷. Ciekawym był przypadek M. Oczapowskiego, który przebywając ponownie zagranicą w 1822 r. poprosił o uwolnienie ze stypendium i zwrócił pobrane w tym celu pieniądze. Mógł sobie na to wówczas pozwolić, bowiem w tym czasie pełnił obowiązki profesora agronomii na Uniwersytecie Warszawskim i dyrektora Instytutu Agronomicznego w Marymoncie¹⁸.

Zgodnie z założeniami władz Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego stypendyści po powrocie do kraju musieli odpracować pozyskane od rządu środki finansowe, odpracowując je. Najczęściej znajdowali zatrudnienie w szkołach wyższych. Pracę na Uniwersytecie podjęło bezpośrednio po powrocie do kraju, lub po kilku latach, aż 19 osób wchodzących w skład omawianej grupy. Warto w tym miejscu odnotować, że zapewne liczba stypendystów obejmujących katedry na Uniwersytecie w Warszawie była by większa, ale warunki polityczne – wybuch powstania listopadowego, a po jego upadku, likwidacja tej uczelni, spowodowały iż interesujące nas osoby musiały szukać zatrudnienia w szkolnictwie średnim, lub półwyższym. Dwóch byłych stypendystów, dopiero po wielu latach osiągnęli stanowiska w szkole wyższej. Byli to astronom J. Baranowski i lekarz A. Le Brun. Zostali oni zatrudnieni w Szkole Głównej War-

¹⁵ F. K o p e r a, *Brodowski Antoni (1784–1832)*, PSB, t. 2, s. 445–446.

¹⁶ J. B i e l i Ń s k i, *Królewski Uniwersytet...*, t. 3, s.189.

¹⁷ S. K o n a r s k i, *Smulikowski Jan Kanty Józef (ok. 1798–1868)*, PSB, t. 39, s. 293–294.

¹⁸ Z. K o s i e k, *Oczapowski Michał (1788–1854)*, PSB, t. 23, s. 523. Warto nadmienić, że fakt zwrotu stypendium nie został odnotowany w tym biogramie.

szawskiej po jej utworzeniu w 1862 r. Specjaliści w zakresie nauk ścisłych i technicznych zasilili kadre dydaktyczną Instytutu Politechnicznego. Oprócz K. Garbińskiego, który został zwierzchnikiem tej uczelni, byli to: A. Hann, P. Kaczyński, J. Koncewicz, T. Rybicki i J. Smolikowski. Nietypową była kariera tego ostatniego. Po powrocie do Królestwa Polskiego z pobytu zagranicą, początkowo przez dwa lata pracował w Komisji Rządowej, a następnie podjął wykłady na Uniwersytecie i w Instytucie Politechnicznym. Po powstaniu listopadowym został przeniesiony do St Petersburga, gdzie znalazł zatrudnienie w Korpusie Cesarskim Inżynierów Lądowych, awansując stopniowo aż do stopnia generała majora. Zwieńczeniem jego kariery wojskowej była funkcja Naczelnika Inżynierii Armii Czynnej. Pod koniec życia powrócił do Królestwa, gdzie przez pewien okres czasu sprawował obowiązki dyrektora Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej. Dwóch stypendystów kształcących się w dziedzinie sztuk pięknych zostało wykładowcami w szkołach artystycznych: K. Hegel w Warszawie i W. Stattler w Krakowie¹⁹. Kariera urzędnicza we władzach oświatowych od 1823 r (po okresie pracy w szkole wojewódzkiej w Lublinie²⁰) była udziałem J. K. Krzyżanowskiego. Po przeniesieniu go do Warszawy wchodził w skład Towarzystwa Elementarnego, był też członkiem Rady Uniwersytetu Warszawskiego i Rady Politechnicznej, a od 1829 r. generalnym inspektorem Uniwersytetu. Po powstaniu listopadowym wszedł w skład Rady Wychowania, równoległe od 1836 r. sprawując funkcję dyrektora Kursów Dodatkowych. Po przejściu na emeryturę w 1839 r. pełnił nadal różne funkcje honorowe we władzach oświatowych²¹. Również karierę urzędniczą, ale we władzach budowlanych zrobił A. Idzikowski. Po nieudanych zabiegach o katedrę architektury w Szkole Politechnicznej i na Uniwersytecie, w 1828 r. został początkowo asesorem budownictwa w Komisji Oświecenia, i następnie przez wiele lat sprawował obowiązki członka Rady Ogólnej Budowniczej przy Komisji Spraw Wewnętrznych²².

Kariery kilku innych osób ograniczyły się do pełnienia funkcji dydaktycznych w szkołach średnich i półwyższych²³.

Tylko w odniesieniu do kilku stypendystów udało się stwierdzić informacje o ich udziale w powstaniu listopadowym. Funkcje lekarzy powstańczych

¹⁹ A. Lewicka-Morawska, M. Machnowski, M. A. Rudzka, *Słownik Malarzy Polskich. Od Średniowiecza do Modernizmu*, t. 1, Warszawa 2003, s. 191–192.

²⁰ K. P o z n a ń s k i, *Czasy nadziei i rozczarowań (1809–1831)*, [w:] *Szkola czterech wieków. Liceum Ogólnokształcące im. Stanisława Staszica w Lublinie*, pod red. R. K u c h y, Lublin 1992, s. 85.

²¹ J. D o b r z a ń s k i, *Krzyżanowski Jan Kanty Walenty Marcin (1789–1854)*, PSB, t.15, s. 604–605.

²² H. K o w a l s k a, *Idzikowski Adam (1798–1879)*, PSB, t.10, s. 143–144.

²³ (A. Barcińskiego, ks. J. Gackiego, P. Kaczyńskiego, A. Kucharskiego, A. Wagi, W. Wrześniowskiego i F. Zubelewicza).

spełniali F. Dworzaczek i A. Le Brun, natomiast S. Kunatt w randze podpułkownika był zastępcą dowódcy Gwardii Honorowej Akademickiej, a także wchodził w skład władz cywilnych powstania, wskutek czego po jego upadku wylegował do Francji²⁴.

TABELA 3. Dziedziny nauki i sztuki w zakresie których pogłębiali swą wiedzę stypendyści zagraniczni.

Lp	Nazwisko i imię	W zakresie jakiej dziedziny nauki lub sztuki odbywał studia zagranicą
1.	Baranowski Jan	Astronomia
2.	Barciński Antoni	Matematyka, buchalteria
3.	Brodowski Antoni	Malarstwo
4.	Dworzaczek Ferdynand	Medycyna
5.	Gacki Józef, ks.	Filologia
6.	Garbiński Kajetan	Geometria, inżynieria
7.	Giewartowski Józef, ks.	Teologia
8.	Hadziewicz Rafal	Malarstwo
9.	Hann Antoni	Fizyka
1.0	Hegel Konstanty	Malarstwo
11.	Idzikowski Adam	Inżynieria budowlana
12.	Jacyna Adam	Filologia
13.	Janicki Stanisław	Matematyka
14.	Jarocki Feliks	Fizyka, gospodarstwo wiejskie
15.	Kaczyński Paweł	Inżynieria mechaniczna
16.	Kitajewski Adam	Fizyka
17.	Koncewicz Jan	Fizyka
18.	Krzyżanowski Adrian	Matematyka
19.	Krzyżanowski Jan Kanty	Fizyka
20.	Kucharski Andrzej	Filologia
21.	Kunatt Stanisław	Prawo, handel
22.	Le Brun Aleksander	Medycyna (chirurgia)
23.	Maliński Paweł	Rzeźba
24.	Oczapowski Michał	Chemia agronomiczna
25.	Orkisz Józef	Medycyna
26.	Pawłowicz Marek	Geologia
27.	Pfauhauser Franciszek	Malarstwo
28.	Rybicki Teofil	Inżynieria komunikacyjna
29.	Skolimowski Rafal, ks.	Matematyka

²⁴ M. Turowicz, *Kunatt Stanisław (1799–1866)*, PSB, t. 16, s. 179–180.

30.	Skrodzki Józef	Fizyka, chemia
31.	Smolikowski Jan	Inżynieria dróg wodnych
32.	Stattler Wojciech	Malarstwo
33.	Szabrański Antoni	Prawo
34.	Szubert Michał	Biologia
35.	Tatarkiewicz Jakub	Rzeźba
36.	Waga Antoni	Biologia
37.	Woelke Franciszek	Filologia
38.	Wrześniowski Wincenty	Matematyka
39.	Zubelewicz Florian	Matematyka, ekonomia
40.	Zubelewicz Ignacy	Filozofia

Zródło: Jak w tab. 2.

Jak dowodzą dane zawarte w tabeli 2, najczęściej wysyłano stypendystów na studia w zakresie nauk matematyczno-fizycznych, które zgłębiało 12 osób. Na drugim miejscu uplasowały się podróże w celu zdobywania doświadczeń w dziedzinie sztuki. Z takim celem wyjechało głównie do Włoch aż 7 artystów. Filologię i nauki techniczne (inżynieryjne) wybrały 4 osoby. Po trzy osoby specjalizowały się w zakresie prawa (w tym ekonomii), medycyny i nauk przyrodniczych. Zapewne lista specjalności w zakresie których kształcili się stypendyści w wyniku szczegółowych badań ulegnie zwiększeniu.

Pod względem pochodzenia wśród stypendystów przeważała młodzież pochodzenia szlacheckiego (choć najczęściej drobnej szlachty, często już wypełniającej funkcje urzędnicze, lub służącej w wojsku), bowiem z tego środowiska wywodziło się aż 28 osób. Dalszych 8 było pochodzenia mieszczańskiego, co do dwóch: Antoniego Hanna i Antoniego Brodowskiego, trudno rozstrzygnąć, czy wywodziли się z rodzin szlacheckich, czy mieszczańskich. Wreszcie dwóch kolejnych F. Dworzacek (cudzoziemiec z Prus Zachodnich) i A. Kitajewski, swego pochodzenia w ogóle nie podali.

Tak duża liczba studiujących zagranicą powodowała konieczność przeznaczenia na ten cel dość znacznych środków finansowych z kasy Królestwa Polskiego. Na przykład projekt budżetu edukacyjnego na 1818 r. przewidywał na wszystkie wydatki w resorcie oświaty sumę 1. 547. 119 złp i 23 gr. Jednak rzeczywista suma przeznaczona na wydatki związane ze szkolnictwem była wyższa, bowiem preliminowaną wielkość sumy uzupełniły oszczędności wojewódzkich kas szkolnych, dodatkowe wpływy skarbu państwa i dotacje namiestnika. Ostatecznie w tym roku wydano na oświatę 1. 937. 527 złp i 5 gr. Pieniądze te zostały przeznaczone na pokrycie pensji profesorów i nauczycieli szkół publicznych – 722. 344 złp 16 gr., remonty budynków szkolnych – 260.

073 złp i 21 gr, zakup zbiorów i pomocy naukowych 106. 298 złp. 13 gr, kształcenie nauczycieli za granicą – 73. 515 złp i 22 gr oraz resztę na inne wydatki²⁵. Również w okresie późniejszym na cel ten przeznaczane były dość pokażne sumy. Na przykład w latach 1820–1823 „Na stypendystów w kraju i za granicą kształcących się” wydano 228. 928 złp. Suma ta była zbliżona do rocznych dochodów z opłat uczniowskich wszystkich szkół średnich w całym Królestwie w roku szkolnym 1820/21²⁶.

Tego rodzaju polityka powodowała konieczność przeznaczenia na tego rodzaju studia dość znacznych środków finansowych z kasy Królestwa Polskiego. Na przykład projekt budżetu edukacyjnego na 1818 r. przewidywał dla resortu oświaty sumę 1. 547. 119 złp i 23 gr. Jednak rzeczywista suma przeznaczona na wydatki związane ze szkolnictwem była wyższa, bowiem preliminowaną wielkość sumy uzupełniły oszczędności wojewódzkich kas szkolnych, dodatkowe wpływy skarbu państwa i dotacje namiestnika. Ostatecznie wydano na oświatę 1. 937. 527 złp i 5 gr. Pieniądze te zostały przeznaczone na pokrycie pensji profesorów i nauczycieli szkół publicznych – 722. 344 złp 16 gr., remonty budynków szkolnych – 260. 073 złp i 21 gr, zakup zbiorów i pomocy naukowych 106. 298 złp. 13 gr, kształcenie nauczycieli za granicą – 73. 515 złp i 22 gr oraz resztę na inne wydatki²⁷.

Kończąc te wstępne uwagi warto przypomnieć, że stypendyści rządowi wyjeżdżający najczęściej do ośrodków naukowych w Europie Zachodniej, od 1821 r. byli w sytuacji nadzwyczaj uprzywilejowanej, bowiem wydane wówczas zarządzenie Namiestnika Królestwa Polskiego w znacznym stopniu uniemożliwiało wyjazdy na studia poza granice Cesarstwa Rosyjskiego.

Adam Massalski

**Foreign Bursars of the Kingdom of Poland
in Stanisław Staszic's Days. Epitome.
SUMMARY**

Up till now we have run short of the scientific descriptions concerning foreign bursars of the Government of the Grand Duchy of Warsaw and the Kingdom of Poland. Also these considerations are preliminary and just signal research works.

The article is to treat of a subject concerning the numerical force of bursars' group, and their introductory description. Thus there were analysed forty biograms of the scholarships' holders, whose biographies are included in Polish Biographical Dictionary (vol. 1-42), and in three-volume treatise of J. Bieliński, entitled Royal University of Warsaw (1816-1831).

²⁵ A. Winiarz, *Szkolnictwo Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego (1807–1831)*, Lublin 2002, s. 77.

²⁶ *Obraz Królestwa Polskiego w okresie konstytucyjnym*, t. 1, *Raporty Rady Stanu Królestwa Polskiego z działalności rządu w latach 1818–1828*, pod red. J. Leskiewiczowej i F. Ramotowskiej, Warszawa 1984, s. 199.

²⁷ A. Winiarz, *Szkolnictwo Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego (1807–1831)*, Lublin 2002, s. 77.